

Mi a csoda?

Ennek az elbeszélésnek az első öt oldala sajnálatos módon elveszett. Egy rossz mozdulattal kitöröltem a számítógépből, és képtelen vagyok újraírni, vagy lustaságból, vagy azért, mert nem emlékszem rá pontosan. Annyit tudok felidézni, hogy egy kortárs magyar író, akit a továbbiakban az M. L. kezdőbetűk jelölnek, egy folyóirat arról kérdezte: mitől fél az író? M. L.-nek először a határidő jutott eszébe, hogy attól aztán nagyon félhet egy író. Másodszor az ötlettelenség: hogy mi van akkor, ha nem jut eszébe semmi? Harmadszor: M. L. ismert olyan pályatársat is, egy idősebb elbeszélőt, aki napjában háromszor feltette magának a kínzó kérdést: „Benne vagyok-e a legjobb tízben?” Tudniillik attól félt, még hozzá joggal, hogy nincs benne. – Az alábbiakban az elbeszélés fennmaradt része következik. (A szerző)

...Aztán attól is félhet az író, hogy elkezd egy nagyobbacska művet, és nem tudja befejezni. Eszébe jutott egy múlt századi modern klasszikus, aki a naplójában azon siránkozik, hogy már huszonkilencedszer dolgozza át a drámáját, és még mindig nincs vele megelégedve. Ráadásul nem is tudja, miért nincs vele megelégedve. Egy későbbi bejegyzés már arról tudósít, hogy harminchatodszor rugaszkodik neki a drámának, és nem tudja sem befejezni, sem befejezetlenül hagyni.

Volt M. L.-nek egy ismerőse, aki évtizedeken át azzal biztatta a családját, hogy okvetlenül híres és gazdag lesz valamikor a bizonytalan jövőben, „majd ha kiadják a vastag könyvet”. Igen ám, de a vastag könyvet már csak azért sem lehetett kiadni, mert a vastag könyv nem készült el. Pedig az illető igyekezett azt a látszatot kelteni, hogy gőzerővel dolgozik a vastag könyvön. Néha folyóiratokban közreadott egy-egy olyan szöveget, amelyről azt állította, hogy részlet a készülő vastag könyvből, de még ha igazat mondott is, ez csak egy-egy töredék volt, ettől még nem jelent meg a vastag könyv. Az évek

során valódi könyvei is megjelentek, teljes, befejezett művek, nem is kevés, de ezek egyike sem volt a vastag könyv, hanem csak közönséges könyvek voltak. Egyik-másik jó, a többi nem annyira.

Közben a vastagkönyvíró gyerekei felnövekedtek, elköltöztek hazulról. Már nem szorultak rá sem apjuk eljövendő vastag könyvére, sem az ebből egyszer majd rájuk háramló hírnevére és gazdagságára. De a vastagkönyvíró még mindig azt hajtogatta, hogy minden milyen jó lesz, „majd ha kiadják a vastag könyvet”. Ha megkérdezték tőle, mikor adják már ki azt a vastag könyvet, éveken át azt felelte: már csak az utolsó két bekezdés hiányzik belőle. Hozzátette: ez a két utolsó bekezdés valahonnét a vastag könyv közepéről hiányzik, és ő – már és még – sajnos nem tudja, honnét.

Ez a „már és még” azt a gyanút ébresztette az ismeretségi körben, hogy a szerző azért nem tudja befejezni a vastag könyvet, mert el sem kezdte.

Hohó, de ezzel még nem értünk az írói félelmek végére! Itt van mindjárt a félelem az idegen hatástól és a plágiumtól. Az író vagy attól félhet, hogy az ő művét lopja el egy másik író, vagy attól, hogy ő lop egy másik írótól, és kiderül a turpisság. És attól félhet csak igazán, hogy egy nála nagyobb tehetség észjárása hatalmába keríti, írásmódja lenyűgözi, ő pedig elveszíti egyéni hangját, epigonná válik.

Egyszer a nyomda ördöge – tudvalevő, hogy minden számottevő nyomdának megvan a maga ördöge –, szóval a nyomda ördöge hirtelen támadó tréfás kedvében elhatározta, hogy összecseréli két kortárs magyar író fejét. Nem túl gyakori eset, de azért néha előfordul az ilyesmi. Már a *Vétálapancsavinszati*, vagyis *A hulladémon huszonöt meséje* című szanszkrit gyűjteményben is olvasható egy elcserélt fejekről szóló történet.

Nos hát, a nyomda ördöge lecsavarta Adorján bácsi fejét a nyakáról, és odaragasztotta Béla bácsi nyakára, akinek előzőleg szintén lecsavarta a fejét, és a következő pillanatban, hipp-hopp, odaragasztotta Adorján bácsi nyakára. Így tehát másnap reggel Adorján bácsi keze Béla bácsi állkapcsáról kapargatta a borostát, Béla bácsi keze pedig Adorján bácsi szájához emelte a felkelés utáni kötelező stampedlit.

Béla bácsit a népi írók közt volt szokás számon tartani: riportban, esszében, publicisztikában hívta tetemre a magyarság sorskérdéseit. (Írt nyolc-tíz regényt is, de csak a teljesség kedvéért.) Adorján bácsi parnasszista költő volt, aki végsőkéig letisztult szonettekben adott hangot rosszkedvének és a világgal szembeni undorának.

Adorján bácsi nemrég kapott Kossuth-díjat. Béla bácsi csak József Attila-díjat kapott, azt viszont háromszor is: egyszer 1951-ben, egyszer 1973-ban, egyszer pedig 1992-ben.

Béla bácsi az ördög intervenciója előtt mindennap megivott egy liter szatmári szilvapálinkát, Adorján bácsi elszívott naponta három doboz cigarettát.

No és mi történt a kettős műtét után?

Adorján bácsinak volt egy költőszeminárium a egyetemen, ahová lírájának rajongói jártak, és amelynek az volt az egyik nevezetessége, hogy húsz-huszonöt perc elteltével lehetetlenség volt kibetűzni a rajongók által behozott kéziratokat, olyan sűrűn gomolygott a cigarettafüst. (Akkoriban még nem volt tilos az egyetemen dohányozni.) És most? A következő órán a Kossuth-díjas Parnasszus-vándor egyszer sem gyújtott rá, viszont elővett a táskájából egy panyolai pálinkásüveget, és jóízűen kortyolgatta. Majd kijelentette: nem elegendő, igazából nem is nagyon fontos a csiszolt költői forma. A költőnek azonosulnia kell a néppel! A költőnek hozzá kell szólnia a vízügyekhez is!

Ezzel szemben Béla bácsi az Írószövetség év végi közgyűlésén olyan értelmű hozzászólással lepte meg híveit és ellenfeleit, hogy bővíteni kellene a magyar lélek formáinak tárházát, és hogy a szonett Kölcsey Ferenc óta őshonos mélymagyar műfaj.

Közben egyik cigarettáról a másikra gyújtott.

Még a mikrofon mögött is úgy füstölt, mint egy Trabant kipufogócsöve.

Viszont, mindenki ámulatára, színjőzán volt, vagy legfeljebb enyhén spicces. A szokásos termoszt, amelyben állítása szerint szilvaillatú kamillateát hurcolt magával, és amelyből a régebbi közgyűléseken tíz percenként töltögetett egy műanyag fogmosó pohárba, ezúttal otthon felejtette. A közgyűlést követően kedvenc folyóiratában, amely válogatás nélkül közölte írásait, fejlett rímtechnikáról tanúskodó, világfájdalmas szonetteket adott közre, amelyekből nem hiányoztak bizonyos groteszk elemek sem.

Egyszer aztán szembejön egymással az utcán Adorján bácsi feje, amelyet Béla bácsi teste hordoz és Béla bácsi feje, amely Adorján bácsi testét egészíti ki. Adorján bácsi feje így szól: „Bélám, te plagizálsz tőlem.” Béla bácsi feje azt mondja erre: „Adrikám, úgy veszem észre, hatással vagyok rád.”

Hát, ettől aztán nagyon félhet egy író!

Még inkább lehet félni az elszürküléstől. Apuleius római szerző *Átváltozások* című regényében az ifjú Lucius egy rosszul kivitelezett varázslat

következtében számárrá változott. Utóbb megkérdezték tőle: milyen érzés számárnak lenni? „Az még hagyján, hogy számár az ember” – felelte Lucius –, „de ráadásul még szürke is!”

Néhány évvel ezelőtt M. L. új regényéről az írta egy lendületes, fiatal kritikus, hogy a szerző pöffeszkedik és hanyatlik. M. L. a kritika elolvasása után igyekezett egy jót pöffeszkedni: felfújta magát, mint az ökörrrel vetelkedő béka, de nem történt semmi különös. Ahelyett, hogy megpukkadt volna, mint a mesében az önhitt kétéltű, egy perc eltelte után kénytelen volt kiereszteni a tüdejéből a levegőt. Aztán megpróbált hanyatlani is, de akkor sem történt semmi különös, legfeljebb annyi, hogy kis híján hanyatt esett. Így hát, akármilyen sok író t gyötör az elszürkülés, a hanyatlás, a jelentéktelenné válás réme – mint láthatjuk, M. L. sem kivétel –, ezzel a félelemmel ugyanúgy nem kell többet foglalkoznunk, mint az előbbiekkal.

És mindez még semmi! Amitől egy író a legeslegjobban félhet... az... hogyan is nevezem? Talán úgy, hogy a kimondhatóság határa. Amikor idáig jutok a számvetésben, már magam is annyira félek, hogy elakad a szavam.

M. L. egy regény írása közben (ez nem a hanyatlós-pöffeszkedős regény volt, hanem egy másik) egyik pillanatról a másikra rájött, hogy a szavak, amelyekkel folyamatosan dolgozik, amelyekből mondatokat formál, amelyek jóvoltából nyelvi erőt tulajdonítanak neki azok az irodalomértők, akik számára fontos a nyelv, tehát M. L. arra jött rá, hogy a szavak nem annyira megjelenítik, mint inkább eltakarják és meghamisítják az általuk jelölt dolgokat.

Képtelen volt eldönteni: vajon a nyelv, amellyel írói munkáját végzi, anyag-e vagy inkább munkaeszköz? Mert, ugyebár, a kettő egyszerre nem lehet. Vagy mégis lehet? Vagy inkább a nyelv mégsem anyag, nem is eszköz, hanem közeg, amelyben szerző és olvasó (a kritikusról nem is beszélve) íróilag létezik, költőileg lakozik?

M. L., aki érdeklődött az írói munkához kapcsolódó elméletek iránt, egy tudós értekezésben a „nyelvi megelőzöttség” tapasztalatának leírására bukkan. Attól tartok azonban, hogy a felfedezésre egy kicsit későn került sor. Fejébe vette, hogy a fogalmaknak ugyanúgy vagy még inkább létezőnek kellene lenniük, mint a bennük kifejeződő egyszeri dolgoknak.

De hát mi az, hogy „kellene”? M. L. úgy sejtette: éppen az ilyen szavak burkolják hazugságba azt, amiről egy író beszélni próbál. Ismert egy másik író, akinek legnépszerűbb művében szerepel egy harmadik író. Ez a harmadik író nem létezik a valóságban, nem szerepel sem a hozzáférhető irodal-

mi áttekintésekben, sem a könyvtári katalógusokban, viszont, legalábbis a másik író művében, elsajátította az angyalok nyelvét. Márpedig az angyalok nyelve, ellentétben az emberi nyelvekkel, képes megragadni a világ dolgait és folyamatait, csak éppen nem fordítható le semmilyen emberi nyelvre.

Az angyalok nyelvének elsajátítása után a másik író művében szereplő harmadik író képtelenné vált az írásra, nem tudta megvalósítani korábbi terveit, és ebbe belehalt.

Ettől félhet egy író a legeslegjobban, ha ugyan van elég esze és ereje, hogy belegondoljon.

M. L. barátai között volt egy bizonyos Menyus, aki nem író volt, nem is irodalomtörténész, hanem ékszerész. Évekkel ezelőtt, amikor pénzzavarban volt, Menyussal becsültette fel a még meglevő családi ékszereket, aztán összebarátkoztak. Találkozásaik alkalmával Menyus mindig ezt mondogatta, hosszú sóhajok kíséretében: „Bárcsak én is írhatnék remekműveket!” M. L. azt a mérsékelt szellemes szóviccet eszelte ki, hogy barátja *írhatnám* helyett *írhatnám* polgár, azaz tulajdonképpen felajánlotta neki, hogy megtanítsa remekművek létrehozására, de ezt Menyus azzal hárította el, hogy előbb ő maga, M. L. tanulja meg.

Menyus egy csendes utcában lakott, egy kertés házban. Az utca túloldalán állt egy másik kertés ház, ahol élt egy macska, egy vörösesbarna-fehér foltos, mogorva, öreg kandúr. Egyik füle, egy régi verekedés nyomát őrizve, be volt szakadva, és a hegye hátrakunkorodott. Ez a macska nemigen szeretett senkit. Jobb napokat látott, valahonnét kihajított, kóbor állat volt, amíg a szemközti házban az egyik öregasszony be nem fogadta. De még ezt az idős hölgyet is majdnem mindennap összekarmolta a hálátlan.

Menyust viszont kedvelte valamiért.

Tovább is van, de azt majd máskor mondom el.

.....

Ott tartottunk, hogy a szemközti házban lakó mogorva, öreg macska, aki nemigen szeretett senkit, Menyust valamiért mégiscsak kedvelte. Ha meglátta, hogy Menyus hazaérkezik, átszaladt az úttesten, felugrott a kapu melletti kerítéslábazatra, és várakozó pillantással fürkészte Menyust, aki a kulccsal bajlódott. M. L., amikor egyszer hazakísérte az ékszerészt, csodálkozva észlelte, hogy Menyus odanyávog a macskának, a macska pedig visszanyávog. És ez megismétlődött háromszor-négyszer, amíg Menyus elő nem kotorta a zsebéből a kulcsot.

„Érted, amit mond?” – kérdezte M. L.

„Nem értem” – vallotta be Menyus. – „De az előbb még értettem. Csak az a baj, hogy már nem emlékszem rá.”

M. L. megkérdezte Menyustól, hogy: akkor azt legalább tudja-e, hogy ő miről nyávogott a macskának? Le tudja-e fordítani a saját nyávogását emberi nyelvre?

Menyus bevallotta, hogy ő bizony blöfföl, amikor odanyávog a macskának. Ő csak utánozza a macska nyávogását, valószínűleg nem is jól. Nem valami élethűen. Vajmi kevésbé hitelesen. Csakhogy a macska vagy érzékeli a jószándékot, vagy megsajnálja Menyust, és válaszol neki. Ő pedig egy szempillantás erejéig megérti a macskanyelvet, és megvilágosodása támad. Olyan bölcsességek tárulnak fel előtte – persze csak a pillanat időtartama alatt –, mintha ő, Menyus volna Al-Ghazáli és Hildegard von Bingen egy személyben. Csak az a kár, hogy a következő pillanatban elfelejti az egészet, és most itt áll ugyanolyan üresfejűen, mint amilyen volt egész élete során.

M. L. furcsállta, hogy az ékszerész ismeri az említett gondolkodókat. Menyus bevallotta, hogy ezen ő is csodálkozik, de amióta társalog a macskával, középkori misztikusokat olvas. Tűnődve hozzátette: elképzelhető, hogy ő is mond valami lényegeset, amikor odanyávog a macskának, és a macska arra válaszol. Ez esetben a macska megérti, amit ő mond. Csak az a kár, hogy ő maga nem érti meg azt, amit nyilván egy felsőbb hatalom, egy nálunk erősebb létezés üzen az ő szélhámoskodó nyávogásán keresztül.

Ha egyszer megértene belőle akár egy parányi töredéket is, ha egy pillanattig is átléphetné az emberi nyelven belül a kimondhatóság határát, az lenne az ő életében az igazi csoda.

Az a folyóirat, amely az írói félelemre irányuló körkérdeést kibocsátotta, egy másik alkalommal a csodák felől érdeklődött különböző személyektől, köztük M. L.-től is. A szerkesztőség olyasmit kérdezett tőlük, hogy mit gondolnak a csodákról, és hogy személy szerint átéltek-e csodát.

M. L. nem szeretett volna vallomást tenni hitéről vagy hitetlenségéről. Viszont kénytelen volt elgondolkozni rajta: ugyan mi a csoda lényege?

Egy rideg szívű gondolkodó, aki a diktatúra természetéről is írt egy gosz és kíméletlen könyvet, egy másik művében azt állítja, hogy a csoda a természetben ugyanaz, mint a politikában a kivételes állapot: a dolgok rendjének átmeneti felfüggesztődése. Meglehet, fűzte hozzá, hogy a csoda, miközben keresztültör a hétköznapi élet tojánháján, szétzilálja a hétköznapi megszokott fegyelmét, a kivételesség hatalma révén mégis a tekintélyuralom felé mutat.

Márpedig M. L. tekintélyuralomban született és nőtt fel. Amikor akkora volt, hogy felállhatott az asztal alatt, és nem ütötte be a fejét, még nem hirdették ki a forradalom utáni első amnesztiarendeleletet, még tízezrek ültek az ország különböző börtöneiben forradalom alatti szereplésük miatt.

Az 1963. évi 4. törvényerejű rendelet életbe lépése előtt nyolc hónappal nyár volt, és M. L. egy Budapest környéki községben töltött két vagy három hetet a szülők ismerőseinél. Ugyanott nyaralt az ismerősök unokahúga, Fodor Györgyi, aki legalább hatéves volt, így tehát jóval okosabb volt, mint M. L. Szó volt róla, hogy Fodor Györgyi ősztől iskolába jár. De már iskola nélkül is tudott egyet és mást. Például tudott számolni. Mondta, mondta a számokat, és a számok sohasem fogytak el.

Egy kicsit már M. L. is tudott számolni. Tudta, hogy „egy, kettő, három”. Csak aztán közbejött egy fehér virágtölcsér, pontosabban egy folyondár, sok fehér virágtölcsérrrel. Mondhatnám, hogy ez volt a szulák, de akkor még nem állt rendelkezésre ez a szó.

Néhány nap múlva azt is megtudta Fodor Györgyitől, hogy „kilenc, tíz, tizenegy”. Csak aztán közbejött egy tekervényes, lyukas kavics, amelyben nyüzsögtek a hangyák. Mondhatnám, hogy ez egy csigaház volt, amelyben elpusztult a csiga, de akkor a dolgokat a szavak aprópénzére váltanám.

Már azt is tudta, hogy „tizennyolc, tizenkilenc”. Csak aztán közbejött egy villogó ásó, amint kifordított egy jókora földrögöt, amely alól kicsúszott néhány giliszta, és ráadásképpen kiugrott egy páncélos szörnyeteg. Jobbra-balra vetette magát, sziszegett, pisszegett. Próbált a föld alá visszafurakodni, de a villogó ásó lecsapott rá. Mondhatnám utólag, hogy ez volt a lótetű, de az amnesztiarendelet előtti nyáron M. L. szemében ez a lény nem holmi föld alatt élő, kártevő rovar volt, amelyet a megnevezés jóvoltából félig-meddig máris leküzdöttünk, hanem maga volt a testet öltött borzadály.

Így aztán nem csoda, hogy M. L. a „tizennyolc, tizenkilenc” után nem tudta, hogyan tovább. Azt mondta: „tizen tíz”, de valami azt súgta neki, hogy nem lesz ez így jó. Fodor Györgyihez fordult segítségért. Kérdezte: mi következik tizenkilenc után? Fodor Györgyi megvető pillantást vetett rá, legyintett, és elmarasztaló hangsúllyal ezt a rövid szótagot mondta: „Húsz.” Mint-ha azt akarta volna közölni a kérdezővel: „Buta vagy! Nem tudsz te semmit!”

M. L.-t megmagyarázhatatlan boldogság fogta el az új számnév birtokbavételekor, noha tisztában volt vele, hogy Fodor Györgyinek sokkal több esze van, mint neki. Lelkesen mondogatta: „tizenkilenc, húsz”. Csak aztán köz-

bejött a Pamacs nevű öreg puli fekete szörgombolyagából elővillanó piros nyelv, valamint az a ténykörülmeny, hogy Fodor Györgyi nemcsak számolni, hanem úszni is tud, noha M. L.-nek fogalma sem volt, hogy ez a valami – „úszni” – mi fán terem. Annyit tudott, hogy Fodor Györgyi ősztől iskolába jár, iskola után pedig uszodába jár, ahol úszni fog.

Erre gondolt M. L., amikor, mintegy a boldogságban úszva, váratlanul ezt a két verssort ejtette ki a száján: „Tizenkilenc, húsz: Fodor Györgyi, ússz!” Negyven vagy ötven évvel később egyszer csak eszébe jutott ez a rímpár, és rájött, hogy ez volt az első költői kísérlete, hónapokkal a Kádár-féle konszolidáció előtt.

Fodor Györgyi azt is tudomására hozta M. L.-nek, hogy a föld mozog. Elmagyarázta, hogy miért mozog, de ebből M. L. nem értett semmit. Annyit értett, hogy Fodor Györgyi állítása nem lehet igaz. Márpedig a föld nem mozog! Fodor Györgyi erősködött, hogy igenis mozog, és közben olyasféle ismeretlen szavakat ejtett ki a száján, mint „tengely” és „pálya”, „forog” és „kering”. M. L. dührohámot kapott, nem is annyira Fodor Györgyi pimaszságától, mint inkább ezektől az érthetetlen szavaktól. Csapkodott és toporzékolt. „Nem mozog! Nem mozog!” – üvöltötte Fodor Györgyinek. Fölfelé kellett néznie, mert Fodor Györgyi magasabb volt nála, de ettől csak még dühösebb lett.

Jöttek a felnőttek, hogy lecsillapítsák, de M. L. nem hagyta magát, elszadadt. Hátrafutott a virágoskertbe, és leült az egyik virágágyásnál. Mereven bámulta a földet. Ugye, hogy nem mozog! Na ugye!

És akkor egyszerre csak megmozdult a föld. Egy kicsit megemelkedett. Egy kicsit szétnyílt. Aztán összezárult és visszahúzódott, de a következő pillanatban még magasabbra emelkedett, valósággal felpúposodott. Már egy egész dombocska, már egy kisebbfajta hegykúp tornyosult a virágágyás szélén.

M. L. megdermedt a rémülettől. Mozog a föld!

Most már azt is tudta, miért mozog a föld. Azért, mert anyaföld. A szülők nemrég mondták neki, hogy rövidesen érkezik a családba egy kistestvér. Az édesanya azt állította, hogy van egy raktár, ahol őrzik a kistestvéreket. A szülők ebből a raktárból választanak egyet, és azt hazaviszik. M. L. úgy sejtette, hogy ez közönséges füllentés. Úgy sejtette, hogy a kistestvér jövetele valamiféle borzalmas, titkolni- és szégyellnivaló eseménnyel függ össze. De erről a sejtelemről nem beszélhetett senkinek, még Fodor Györgyinek sem.

A Kádár-féle konszolidáció előtti hónapokban M. L. még nem hallotta a „csoda” szót, és nem volt tisztában a csodák mibenlétével. Máskülönben

azonnal megértette volna, hogy egy csoda szemtanúja lett. Mindjárt előbújik a kistestvér. Világra jön!

M. L. képzeletében a kistestvér olyasféle páncélos élőlény volt, mint a lótetű, csak jóval nagyobb és fenyegetőbb. Nem lehetett őt megteveszteni. Még hogy kisbaba! Még hogy aranyos! Még hogy raktárból szokták vételezni! Tessék, itt van: mozog a föld.

Minden ízében reszketve tért vissza a felnőttek közé. Fejét lehajtva, bűntudatos arccal motyogta: „Mégis mozog. Mégis mozog.”

Utóbb végigtekintve az életén, talált benne más csodákat is, de azok sokkal érthetőbbek és logikusabbak voltak, jobban illeszkedtek a hétköznapok rendjébe, mint a kisgyerekkorában látott vakondtúrás.

Felesége egyszer elvitte őt egy kórházba egy tanítványához. A kórházi ágyon egy tizenöt éves lány feküdt. Hosszú szőke haja volt, és hiánytalanul megvolt, nem hullott ki, mert az orvosok fölöslegesnek ítélték a kemoterápia alkalmazását. A hasfal megnyitása után a műtétet is fölöslegesnek ítélték. Olyan nagy volt a daganat, hogy beavatkozás nélkül visszavarrták. Felesége és M. L. azért látogatták meg ezt a kedves tanítványt, hogy elbúcsúzzanak tőle. Nem hitték volna, hogy csoda történik. Márpedig csoda történt: a daganat felszívódott, a lány kijött a kórházból. Továbbtanult, férjhez ment: azóta négy gyerek anyja.

Meg aztán azt is csodának ítélnék, hogy volt egyszer egy tekintélyuralom, mármint Magyarországon, és a bírálói sem hitték volna, hogy rövid időn belül vége szakad, márpedig vége szakadt, és beköszöntött a szabadság. Az már nem volt csoda, hogy igen hamar megmutatkoztak a szabadság korlátai, sőt a szabadság egészének vagy nagy részének is rövid időn belül vége szakadt. Elvégre magyar ember evés közben nem beszél, a szabadságtól pedig vagy fél, vagy viszolyog.

M. L.-nek egy időben volt egy barátja, egy bizonyos Boldi. Komoly tudós lehetett volna belőle, de nem akart az lenni, mert már apja-anyja is az volt, komoly és tudós. Azt mesélték róla, hogy tízéves korában Heideggerrel olvasott németül, vagyis egyfelől csodagyerek volt, másfelől soha nem volt semmiféle gyerek, mert nem volt gyerekkora.

Azt mesélték róla, hogy tizennégy évesen, elsős gimnazistaként irodalomórán fejből görögül idézte az *Odüsszeiát*, szó szerinti fordítást rögtönzött, majd a szöveghehellyel kapcsolatban felidézett, ugyancsak fejből, egy kevés angol, francia és német szakirodalmat is. Tizennyolc éves korában,

amikor M. L. első ízben találkozott vele, már perzsául, arabul és héberül is tudott.

Tizennyolc éves korában olyan volt, mint egy kamaszkorból kinövő görög félisten. Ugyanakkor sok tekintetben inkább egy öregemberre emlékeztetett: hajlíthatatlan volt és rigolyás. Óriási szellemi erejéhez jókora testi erő társult, viszont vajmi kevés bölcsesség és belátás. A szerénység sem volt jellemző rá: lenézte azokat, akik kevesebbet tudtak nála. Ez alól csak az a néhány személy volt kivétel, aki a hívéül szegődött. Hozzájuk viszont görcsösen ragaszkodott, vagy akár úgy is mondhatnám, hogy kitüntető szívéllyel bánt velük.

Ott volt például a húga egykori pasija, Tivadar, akivel Boldi összebarátkozott. A húgával már évek óta nem beszélt, ellenben Tivadart megtartotta. Tivadar szoftverfejlesztő volt, de Boldi azt hitte róla, hogy asztalos, így hát vele csináltatta a könyvállványait. A könyvállványok időnként összeomlottak a súlyos, komoly szakkönyvek és szótárak alatt, de Boldi továbbra is asztalosnak hitte Tivadart.

Ott volt Tivadar új barátnője, Edit, aki fotós volt, de Boldi gépírónőnek nézte, és vele gépeltette a hivatalos leveleit. Akkor már egy betegség miatt, amely fokozatosan elhatalmasodott rajta, rosszul látott. Edit csigalassúsággal gépelt, és hadilábon állt a helyesírással, de ebből Boldi nem arra következtetett, hogy talán Edit nem is gépírónő, hanem arra, hogy gépírónőként még sokat kell fejlődnie.

Ott volt Rita, aki Boldi másik lakását bérelte (Boldi lényegében ebből élt), és aki miatt Boldi élettársa, Enikő óriási cirkuszokat csinált, nem is egészen ok nélkül. Az ő feladata az volt, hogy elkészítse a Boldi által kedvelt egyetlen húsételt, a serpenyős csirkefilét. Rita a csirkehúst rendszeresen szénné égette, mert a konyhai munka közben hosszú telefonbeszélgetéseket folytatott. Boldi pedig fintorogva ette a fekete húst, és abban reménykedett, hogy Rita legközelebb majd jobban odafigyel a kötelességére.

És persze ott volt Enikő, aki átvehette volna Ritától a csirkefiléhez kapcsolódó kötelességet, de esze ágában sem volt átvenni. Enikő büszke volt rá, hogy addigi élete során még egy rántotta sem került ki a keze alól. Azonnal oldódó levesporból készített levesen és azonnal oldódó kávéporból készített kávéban élt. Az ő kötelessége az lett volna, hogy bevásároljon és takarítson, de esze ágában sem volt megcselekedni akár az egyiket, akár a másikat. Helyette nonfiguratív akrilképeket festett, órákig tartó buddhista meditációkba merült, és egy közeli fénymásoló szalonban dolgozott, amikor dolgozott. Leplezetlen utálkozással hallgatta Boldit, amint hol a *Zóhár* példázatairól, hol Ibn

Khaldún középkori marxista filozófus csoportszolidaritás-elméletéről tart retorikusan harsogó előadást M. L.-nek. Aztán már az utálkozó arckifejezés is emlékké nemesedett, mert Enikő elköltözött Bolditól. „Az egy dolog, hogy más pasikkal kavar, az az ő magánélete” – mondta Boldi M. L.-nek az üres lakásban –, „de a bevásárlás kötelezettsége alól nem adtam felmentést neki!”

Az előrehaladó betegség addigra már eltorzította az arcát. Most már nem ifjú görög félistenre, hanem az asszír domborműveken látható komor és kegyetlen harcosokra emlékeztetett. A lakás pedig, mint említettem, üres volt. Eltűntek a nonfiguratív akrilképek és az élénk színű, puha kasmírkendők. Könyvkupacok álltak a szobában, mögöttük egy összeomlott könyvállvány roncsai.

És üres volt a konyhában a hűtőszekrény. Mintha Boldinak annyi pénze sem lett volna, hogy egy csomag vaját és tíz deka felvágottat hozzon a sarki vegyesboltból. M. L. felajánlotta, hogy lemegy és hoz, de Boldi ezt, egy napkeleti uralkodó kézmozdulatával, megtiltotta. „Szó sem lehet róla” – jelentette ki. – „A bevásárlás az Enikő tisztsége. Attól még, hogy ő hanyagul teljesíti a kötelességét, a velejáráó teher és rang továbbra is az ő személyéhez kapcsolódik!”

De nicsak! A hűtőszekrény, úgy látszik, mégsem teljesen üres! Az egyik hátsó rekeszben ott bujkál két katonaszökevény, két joghurt! „Nem is akármilyen joghurt” – kiáltja diadalmasan Boldi –, „hanem jászladányi joghurt! Van neked arról fogalmad, milyen kiváló a jászladányi joghurt? Ettél te már ehhez foghatót? Nem mondom, a lajosmizsei joghurt is ehető, de sehol sincs a jászladányi joghurthoz képest, a kisújszállási joghurt pedig arra sem méltó, hogy a jászladányi joghurt előtt megcsókolja a földet!” És hogy Firdauszi művében olvasható egy fejedelmi lakoma, amelyet Rusztem ad Szuhráb tiszteletére; nos tehát, ebből a két jászladányi joghurtból ma este kitelik Szuhráb és Rusztem lakomája!

M. L.-nek is véleményt kellett nyilvánítania a jászladányi joghurtról. Óvatosan és gyáván annyit mondott, hogy tényleg jó. „Mi az, hogy tényleg jó?” – csattant fel Boldi. – „A jászladányi joghurt olyan joghurt, hogy Háfiz hatvanhárom soros dicsőítő gázelt írhatott volna róla! Ez egy pontosan olyan joghurt, mint amivel Ibn Fadlan kigyógyította I. Ferenc királyt a gyomorbetegségéből! Ez az a joghurt, amellyel Dávid kiüzte Saulból a búskomorságot!”

M. L., aki nem tudhatta, hogy most látta barátját utolsó ízben, felállt, és búcsúzkodott. Boldi ismét egy napkeleti uralkodó kézmozdulatát mutatta be. „Szeretnék valamivel megajándékozni” – mondta. – „Valami értékessel és maradandóval. Az nem lehet, hogy üres kézzel bocsássam el a barátomat.”

Igen ám, de miféle ajándéknak való tárgy lett volna fellelhető az üres lakásban? Kupacba rakott könyvek a szobában, elmosatlan tányérok a konyhában. Akárhogy nézzük is, az arab vagy a héber szótár nem ajándéknak való!

Végül, hosszas keresgélés után, Boldi talált a konyha sarkában egy papírdobozt, benne egy utolsó szem kockacukorral. Felcsillant a szeme. „Ez az!” Minden kockának, magyarázta, így a kockacukornak is hat lapja van, és ez teszi lehetővé, hogy életre szóló, fejedelmi ajándék legyen.

Elővett egy fekete filctollat, és a kockacukor minden lapjára felírt egy-egy héber betűt. Elmagyarázta, hogy melyikük melyik betűje az alefbesznek, összeolvasta őket, és tudatta vendégével, hogy a hat betű összeolvasva, együttesen kimondva azt jelenti: „Nagy csoda volt!”

Odakint már legalább másfél órája nem jártak a trolibuszok. M. L. gyalog indult a Nagykörút felé. Eleredt az eső. Csepergett, aztán sűrű zápor lett belőle. M. L., mire felszállt az éjszakai buszra, bőrig ázott. A kockacukorból, ebből az életre szóló, fejedelmi ajándékból úgyszólván semmi sem maradt. Egy kis ragacsos málladék a zakója zsebében, ennyi volt az egész. A héber betűket, a belőlük kiolvasható rövid mondat hangzását már a lépcsőházban elfelejtette. Mégis tudta, hogy tényleg nagy csoda volt. Nem a cukor, nem a rárajzolt betűk, még csak nem is a zápor, hanem – bárcsak pontosabban is ki tudnám fejezni! – ez az egész.

© Fortepan, Kovács Márton Ernő, 1949